



ENERGETICKÁ CHUDOBA V ČESKÉ REPUBLICE

POJETÍ ENERGETICKÉ CHUDOBY

Energetická chudoba je termín, který nabízí specifický způsob nahlížení na chudobu jako na **situaci nedostatku, kdy domácnosti zvažují, jak své omezené zdroje rozdělí k uspokojení svých potřeb, když na vše finance nezbývají**. Omezování výdajů na vytápění, ohřev vody či svícení pak vede ke snižování životních standardů s mnoha důsledky na zdraví a sociální začlenění. Mezi 50 – 125 miliony osob v Evropské unii si nemůže dovolit adekvátně vytápět své byty. Zkoumání energetické chudoby stejně jako politická a ekonomická řešení jejích příčin jsou se vyvíjejí zejména ve Velké Británii.

Jednotná definice energetické chudoby není zatím zavedena ani v odborné literatuře, ani v oficiálních dokumentech EU nebo ČR. Jedna z definic z britského prostředí, která zahrnuje zejména náklady na vytápění („fuel poverty“) stanovuje **hranici energetické chudoby jako situaci, kdy je nejméně 10 % příjmů domácnosti spotřebováváno na energie a služby spojené s jejich dodáním**. Dalším přístupem je multikriteriální analýza, která vychází z několika indikátorů: ze subjektivního hodnocení situace domácnosti, zda si **domácnosti mohou dovolit adekvátně vytápět byt, zda mají problémy s platbami za energie, nebo zda za ně dokonce nedluží, a z posouzení stavu obytné budovy samotné, zejména vlhkosti**. Tyto tři indikátory jsou pravidelně zjišťovány šetřeními Eurostatu a je proto možné z nich vyjít při srovnání energetické chudoby napříč EU. Z nich pak podle metody navržené Centre for Urban Energy and Resilience na Universitě Manchester vycházíme při konstrukci indexu energetické chudoby v grafu 1.

ENERGETICKÁ CHUDOBA V ČESKÉ REPUBLICE

Přestože riziko energetické chudoby v České republice je objektivně nižší než v řadě zemí EU, nelze pominout některé sociální situace, které s ní souvisí. Podle Ústavu územního rozvoje vydávají **domácnosti osamělých seniorů za energie průměrně 20% svých příjmů, domácnosti jednoho dospělého s jedním nebo více dětmi 15%**.

Graf 1: Index energetické chudoby v zemích EU



Podle Centra pro společenské otázky – SPOT, **„pětina domácností s velmi nízkými příjmy, tj. asi 76 tisíc domácností, čelí zcela běžně problémům spjatým s energetickou chudobou**. Skutečnost, že v nejnižších příjmových skupinách zasahuje energetická chudoba přímo jen pětinu domácností lze přičíst na vrub podpurným mechanismům sociální podpory ze strany státu v oblasti bydlení.“

Mezi nejdůležitější faktory patří fakt, že se **tyto domácnosti nedokážou vyrovnat s nečekanými výdaji**, jako je vyšší nedoplatek za energie nebo oprava

Tabulka 1: Podíl obyvatel ohrožených energetickou chudobou v zemích EU

Stát	Index energetické chudoby
Finsko	4,2
Švédsko	4,8
Lucembursko	5,7
Slovensko	6,3
Nizozemí	6,6
Spojené království	6,6
Rakousko	6,7
Česká republika	7,6
Německo	7,9
Irsko	8,2
Španělsko	8,2
Estonsko	8,5
Belgie	9,8
Itálie	14,5
Slovinsko	16,5
Řecko	16,8
Polsko	17,7
Maďarsko	17,8
Litva	18,1
Lotyšsko	18,6
Portugalsko	19,2
Kypr	21,2
Rumunsko	24,1
Bulharsko	30,6

va nemovitosti. To se navíc v čase může zhoršovat spolu s fyzickým zastaráváním bytového a domovního fondu. Dalším faktorem je velká závislost nízkopříjmových skupin na nájemním bydlení – **30 % domácností žijících pod hranicí chudoby v České republice bydlí v nájmu**.

ROLE STÁTU PŘI ŘEŠENÍ ENERGETICKÉ CHUDOBY

Kromě systému státní podpory v bydlení a dalších sociálních dávek a příspěvků, které zmírňují riziko chudoby jako takové, **stát poskytuje také řadu dotací** v oblasti investic do úspor energie a výměny zdrojů tepla. **Ohrožené domácnosti s nízkými příjmy – zejména senioři a jednotlivci s dětmi, ani domácnosti, žijící v nájmech v nevyhovujících objektech ale nemohou nabídky dotací využít**. Současné dotační programy – Nová zelená úsporám a tzv. kotlíkové dotace rozdělované kraji jsou určeny zejména rodinným domům, kde je podíl nájemního bydlení nízký.

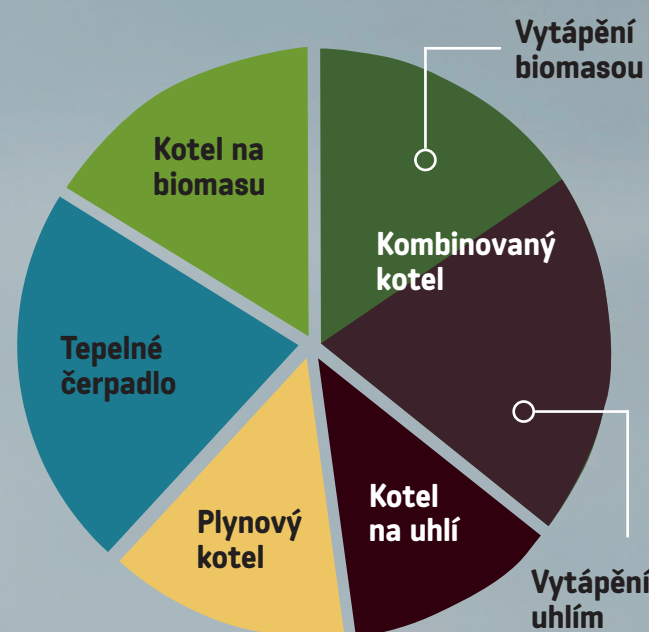
Integrovaný regionální operační program (IROP) určený na energetické renovace bytových domů, který by mohl být přínosný právě pro domácnosti v nájmech, nijak nezohledňuje sociální status nájemníků. Zároveň je financování z IROP administrativně náročné. Od konce roku 2015, kdy byla spuštěna první výzva, se přihlásilo tak málo projektům, že jich bylo do října 2016 schváleno pouze 23 za 36 milionů Kč. Za téměř dva roky ze sedmiletého programového období se podařilo Ministerstvu místního rozvoje **uplatnit jen 0,22 % alokace**. **Kotlíkové dotace**, naproti tomu, byly v první výzvě rozděleny velice rychle a s velkou poptávkou ze strany příjemců, zejména díky vysoké dotaci

70 – 90%. Ministerstvo životního prostředí ani kraje, které je rozdělují, nicméně nekoncentrovali podporu k potřebným z hlediska energetické chudoby. Důvodem je i nutná – byť nízká – spoluúčast a informační a administrativní bariéry. Senioři, matky samoživitelky, obyvatelé vyloučených lokalit potřebují asistence cílenou na jejich potřeby v procesu administrace žádosti a vlastní realizace.

Operační program Životní prostředí stanovuje, že **kotlíkové dotace „musí zohledňovat energetickou chudobu.“** Tento argument byl využíván ministerstvem při přípravě programu zejména k podpoře financování kotlů na uhlí. Ukázalo se ale, že skladba nových zdrojů a zastoupení uhelných kotlů není u jedné z ohrožených skupin, seniorů nad 65 let, vyšší. **Senioři naopak preferují obnovitelné zdroje** – častěji než ostatní volili tepelná čerpadla.

Program Nová zelená úsporám je, kromě Prahy, určen pro rodinné domy a vyžaduje spoluúčast nejméně 50% (v Moravskoslezském a Ústeckém kraji 40%). Mezi majiteli rodinných domů vynikají osamělí senioři jako ohrožená skupina zejména na venkově: vysoké energetické ztráty a nízká účinnost starých domků, kde dříve bydlely celé rodiny, jim neumožňují domy adekvátně vytápět. Vysoká spoluúčast a administrativní úkony jim ale zneumožňují využít dotaci.

Graf 2: Podíl zdrojů vytápění na čerpání z první výzvy OPŽP na kotlíkové dotace



Nízkopříjmové skupiny a sociálně vyloučení jsou tak prakticky vyloučení z možnosti dosáhnout na benefity, které přináší veřejné finance v oblasti úspor energie. Stát zcela selhává v zacílení podpory na příčiny energetické chudoby, naopak stávající systém sociálních dávek konzervuje stav bydlení v nevyhovujících budovách.

Při naplňování Směrnice o energetické účinnosti Česká republika využívá finance z evropských fondů a z prodeje emisních povolenek k realizaci Strategie renovace budov, včetně obytných. Ve skutečnosti se ale plány na nižší účty za energie, kvalitnější bydlení a zdravější prostředí týkají jen lépe situovaných domácností.

PREVENCE ENERGETICKÉ CHUDOBY

Současný rámec sociálního bydlení s diskriminací na trhu s byty, nevyhovujícími ubytovny a obchodování s chudobou je z hlediska řešení energetické chudoby nevhodný. Nemotivuje majitele nemovitostí dosahovat úspor a chudým domácnostem v nájmu neumožňuje neutěšenou situaci změnit.

Naprosto zásadním krokem je proto **schválení zákona o sociálním bydlení**, který by měl tuto situaci změnit. Je nutné umožnit obcím plnit jejich novou povinnost – **zajišťovat sociální bydlení – ekonomicky i environmentálně udržitelně** – tedy s nízkou spotřebou energie a provozními náklady. Finanční zdroje pro rekonstrukce a výstavbu sociálních bytů musí umožnit zajištění vysokých energetických standardů.

V oblasti investiční podpory **je třeba zlepšit zacílení dotací** a zajistit, aby benefity, které dotace přináší – tedy úspornější, kvalitnější bydlení – byly dostupné i pro nízkopříjmové skupiny. Velké dotační programy jako Nová zelená úsporám nebo kotlíkové dotace je třeba **doplnit dalšími nástroji pro řešení případů skutečně zjištěné energetické chudoby.** Mezi řešení může patřit přesun pravomocí v rozdělování dotací částečně do rukou obcím a nebo sociálním úřadům s možností zvýšit dotaci vybraným skupinám domácností nebo lokalitám. Řadu zkušeností z terénu mají také nevládní organizace. V souvislosti se zákonem o sociálním bydlení je třeba zvážit rekonstrukce a výstav-

bu sociálních bytů při vyšších než zákonných energetických standardech.

Je nutné **zjednodušit administrativu zejména u Integrovaného regionálního operačního programu.** Je také nutné umožnit v operačním programu zvýšení podpory ve vybraných lokalitách nebo u majitelů nemovitostí, kteří budou poskytovat sociální byty podle nového zákona. Podobné schéma zvýhodnění bylo realizováno v IOP v období 2007 – 2013. Je nutné najít způsoby, jak k energetickým renovacím motivovat i majitele nemovitostí, kde nedojde díky investicím do úspor ke zhodnocení majetku, například vlivem jejich umístění nebo nájemním vztahům.

DOPORUČENÍ PRO POLITIKY

- **Začlenit do nového zákona o sociálním bydlení minimální energetické standardy.**
- **Přehodnotit plošné dotace, zejména na výměnu kotlů, a lépe je zacílit na nízkopříjmové domácnosti.**
- **Zjednodušit administrativu podpůrných programů, zejména IROP, a umožnit navýšení dotace v problémových lokalitách.**
- **Zapojit obce, sociální úřady a nevládní organizace do rozhodování o rozdělování dotací.**



Použité zdroje:

Eurostat

Harriet Thomson: Quantifying the prevalence of energy poverty across the EU. Energy Policy n. 52/2012

Jan Harnych: Vyhodnocení programových cílů pro Specifický cíl 2.1 OPŽP. Enviro 2016

Petr Kučera, Lucie Trlifajová: Ohrožení energetickou chudobou v Česku. SPOT 2015

Programový dokument Operačního programu Životní prostředí 2014 - 2020

Autor: Ondřej Pašek

Vydal CEE Bankwatch Network, 2016



Vydání publikace bylo podpořeno Evropskou unií, programem LIFE.

Za obsah zodpovídá CEE Bankwatch Network, neodráží stanovisko EU.